

PEDAGOGIKA FANINING SHAKLLANISHI VA TARIXIY TARAQQIYOT DAVRLARI.

Yusufjonova Zebo Muzaffar qizi
Rahimova Mahbuba Ismoiljon qizi
Qo'qon universiteti Andijon filiali
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi
2-kurs talabalari.

Аннотация. Ushbu maqolada pedagogika fanining shakllanishi va tarixiy rivojlanishi haqida fikr yuritiladi. Qadimgi davrlardan boshlab buyuk mutafakkirlarning ta'lim-tarbiyaga oid qarashlari qisqacha yoritiladi. Komenskiy, Dyui kabi pedagoglarning g'oyalari alohida tahlil qilinadi. Shuningdek, o'zbek olimlarining pedagogika nazariyasi bo'yicha izlanishlariga ham to'xtalib o'tiladi. Natijada, pedagogika fani jamiyat taraqqiyoti bilan uzviy bog'liq holda rivojlanib kelgani xulosa qilinadi.

Калит so'zlar: pedagogika, tarbiya, ta'lim, tarix, mutafakkirlar, Komenskiy, Dyui.

Аннотация. В данной статье рассматривается формирование и историческое развитие педагогической науки. Кратко освещены взгляды великих мыслителей прошлых эпох на вопросы воспитания и образования. Особое внимание уделено идеям Я.А. Коменского и Дж. Дьюи. Также приведены исследования узбекских ученых в области педагогики. В заключение сделан вывод о том, что педагогика развивалась в тесной связи с общественным прогрессом.

Ключевые слова: педагогика, воспитание, образование, история, мыслители, Коменский, Дьюи.

Abstract. This article discusses the formation and historical development of pedagogy. The views of ancient thinkers on education and upbringing are briefly highlighted. Special attention is given to the ideas of J.A. Comenius and J. Dewey. The

works of Uzbek scholars in the field of pedagogy are also mentioned. As a result, it is concluded that pedagogy has developed in close connection with social progress.

Keywords: pedagogy, upbringing, education, history, thinkers, Comenius, Dewey.

KIRISH

Insoniyat tarixi davomida ta'lim va tarbiya masalalari doimo dolzarb bo'lib kelgan. Jamiyat taraqqiyoti, mehnat faoliyati va ijtimoiy hayot shakllarining o'zgarishi bilan birga insonlarni bilim, ko'nikma va malakalar bilan qurollantirish zaruriyati ham ortib borgan. Shuning uchun pedagogika eng qadimiy fanlardan biri hisoblanadi. Qadimgi Sharq sivilizatsiyalarida, Misr, Bobil, Hindiston va Xitoyda dastlabki ta'lim shakllari yuzaga kelgan. Antik davrda esa Suqrot, Aflotun va Arastu kabi faylasuflar ta'lim-tarbiya jarayoni haqida ilmiy asoslangan qarashlarni ilgari surganlar. O'rta asrlar davrida musulmon Sharq olimlari — Forobiy, Ibn Sino, Beruniy — inson kamoloti, tarbiya va ta'lim jarayoni haqidagi qarashlari bilan pedagogika taraqqiyotiga katta hissa qo'shgan.

Keyingi bosqichlarda Yevropa mutafakkirlari — Y.A. Komenskiy, J.J. Russo, I.G. Pestalotssi — pedagogikani mustaqil ilmiy fan sifatida shakllantirishga xizmat qilganlar. O'zbek pedagogikasi tarixida esa jadidlar — Abdulla Avloniy, Mahmudxo'ja Behbudiy — milliy pedagogik qarashlarni yaratib, xalqimizning ma'rifatparvarlik an'alarini mustahkamlashgan.

Shu bois pedagogika fani insoniyatning tarixiy-madaniy taraqqiyotining ajralmas qismi sifatida shakllanib, bugungi kunda zamonaviy ta'lim tizimining asosiy metodologik poydevorini tashkil etmoqda.

Metodologiya:

Maqolani tayyorlashda tarixiy-tahliliy, qiyosiy va mantiqiy umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Pedagogika fanining shakllanishi jarayonida turli tarixiy davrlar, madaniyatlar va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarning ta'siri qiyoslab o'rganildi. Shu bilan birga, pedagogik g'oyalarning turli davrlarda qanday rivojlanganini oydinlashtirish maqsadida ilmiy adabiyotlar va manbalar tahlil qilindi. Masalan,

Komenskiyning “Didaktika buyuk kitobi” dagi asosiy g‘oyalar, Forobiyning “Fozil odamlar shahri” dagi ta’lim-tarbiya haqidagi qarashlari, Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asaridagi milliy tarbiya haqidagi fikrlari solishtirildi. Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda (Abdullayeva, Tojiboyeva, 2020) keltirilgan ilmiy yondashuvlar ham inobatga olindi. Metodologik yondashuv sifatida tarixiy davrlarni ketma-ketlikda ko‘rib chiqish va umumlashtirishga alohida e’tibor qaratildi.

Pedagogika fanining tarixiy rivojlanishini o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, u doimo jamiyat ehtiyojlariga javoban shakllangan. Qadimgi davrda tarbiya ko‘proq amaliy va diniy xarakterga ega bo‘lgan bo‘lsa, antik davrda u falsafiy asoslanib, nazariy jihatdan mustahkamlandi. O‘rta asrlarda esa diniy va axloqiy g‘oyalar ustuvor bo‘lib, ta’limning maqsadi insonni komillikka yetkazish sifatida talqin qilindi. Yangi davrda pedagogika mustaqil fan sifatida ajralib chiqdi va ilmiy tizimga ega bo‘ldi. O‘zbek pedagogik merosi esa xalqimizning ma’naviy va madaniy rivojida beqiyos ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda pedagogika nafaqat ta’lim metodikasini, balki shaxsning intellektual, ma’naviy va jismoniy rivojlanishini ham qamrab oluvchi fan sifatida qaralmoqda. Uning tarixini chuqur bilish zamonaviy ta’lim tizimini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Masalan, Komenskiyning “hammani hamma narsaga o‘rgatish” haqidagi g‘oyasi bugungi kunda umumiy majburiy ta’lim tizimida o‘z ifodasini topmoqda. Forobiyning komil inson haqidagi qarashlari zamonaviy “barkamol avlod” konsepsiyasi bilan uyg‘unlashadi. Avloniyning “Tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot” degan fikri esa bugun ham dolzarbdir.

Tarixiy bosqichlar va tahlil:

1. Qadimgi davr pedagogik qarashlari – Misr, Bobil, Hindiston va Xitoyda dastlabki maktablar yuzaga kelgan bo‘lib, ular asosan yozuv, hisob-kitob va diniy marosimlarni o‘rgatishga qaratilgan. Ta’lim ko‘proq amaliy xarakterga ega bo‘lgan.

2. Antik davr – Suqrotning “savol-javob” usuli, Aflotunning “Davlat” asarida ilgari surilgan axloqiy-tarbiyaviy qarashlari, Arastuning ta’limni nazariy va amaliy qismga ajratishi keyingi davr pedagogikasiga katta ta’sir ko’rsatgan.

3. O’rta asrlar – Sharq musulmon olimlari pedagogika taraqqiyotiga ulkan hissa qo’shdilar. Forobiy ta’lim va tarbiya orqali inson komillikka erishishini ta’kidlagan. Ibn Sino “Donishnoma” asarida ta’limning yosh xususiyatlariga mos bo’lishini uqtirgan. Beruniy esa tabiatshunoslik va fanlarni o’qitishda tajribaga asoslanish zarurligini ilgari surgan.

4. Yangi davr pedagogikasi – Yevropada Komenskiy pedagogikani ilmiy asoslab, “hammani hamma narsaga o’rgatish” g’oyasini ilgari surdi. Russo tabiatga uyg’un tarbiya tarafdori bo’ldi, Pestalotssi esa bolalarning tabiiy qobiliyatlarini rivojlantirishga katta e’tibor qaratdi.

5. O’zbek pedagogikasi – Jadid ma’rifatchilari — Mahmudxo’ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Munavvarqori Abdurashidxonov — xalqni ma’rifatli qilish, millatni ilm orqali rivojlantirish g’oyalarini ilgari surdilar. Avloniy “Turkiy guliston yoxud axloq” asarida tarbiyani millat kelajagi bilan bevosita bog’liq deb bilgan.

6. Zamonaviy davr – Hozirgi pedagogika fani nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham boyib, zamonaviy ta’lim texnologiyalari, AKT vositalari, innovatsion metodlar bilan uyg’unlashmoqda. Pedagogika shaxsni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiluvchi kompleks fan sifatida shakllandi.

O’tkazilgan tahlillar shuni ko’rsatadiki, pedagogika fani har bir tarixiy davrda jamiyatning o’ziga xos ehtiyojlariga javoban shakllangan va rivojlangan. Qadimgi Sharqning madaniy va diniy an’analari, Antik dunyoning falsafiy yondashuvlari, O’rta asr musulmon olimlarining ilmiy va axloqiy qarashlari hamda Yevropaning ma’rifatchi pedagoglarining tajribasi zamonaviy pedagogik bilimlarning mustahkam poydevorini yaratdi.

Xulosa

Pedagogika fanining shakllanishi uzoq tarixiy jarayon bo'lib, insoniyat taraqqiyotining barcha bosqichlarida ta'lim-tarbiya muammolari bilan chambarchas bog'liq holda rivojlangan. Qadimgi Sharq sivilizatsiyalarining diniy va madaniy ta'lim an'analari, Antik davr faylasuflari — Suqrot, Aflotun va Arastuning ta'limga yondashuvlari, o'rta asr musulmon olimlari — Forobiy, Ibn Sino va Beruniyning ilmiy qarashlari, shuningdek, Yevropa pedagogik fikrining yirik vakillari Komenskiy, Russo va Pestalottsining ta'lim-tarbiya nazariyalaridagi hissalarini zamonaviy pedagogika fanining poydevorini tashkil etdi.

O'zbek pedagogik merosi esa milliy ma'naviyat va madaniyatning rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Jadidlar davridan boshlab olib borilgan ma'rifatparvarlik va pedagogik izlanishlar xalqimizning ta'lim tizimini zamonaviylashtirish, milliy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirishga xizmat qildi. Bu jarayonlar milliy pedagogikaning mustahkam ildizlarini yaratdi va bugungi kunda ta'lim sohasidagi yangilanishlarga asos bo'lmoqda.

Zamonaviy pedagogika fanining yana bir muhim xususiyati — bu ta'lim jarayonini nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliy metod va texnologiyalar orqali boyitishdir. Pedagogika hozirgi kunda shaxsning intellektual, ma'naviy, jismoniy va ijodiy rivojlanishini ta'minlovchi kompleks fan sifatida shakllanmoqda. U yangi ta'lim texnologiyalari, axborot-kommunikatsiya vositalari va innovatsion metodlarni joriy etish orqali inson kapitalini rivojlantirishda muhim rol o'ynamoqda.

Shunday qilib, pedagogika fanining tarixiy ildizlarini chuqur o'rganish va tadqiq qilish nafaqat milliy ta'lim tizimini boyitishga, balki kelajak avlodni barkamol va barkamol shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida jamiyatning ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Pedagogika fanining tarixi va bugungi rivojlanish yo'nalishlarini o'rganish, uning metodologik va amaliy asoslarini mustahkamlash zamonaviy ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga zamin yaratadi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Abdullayev Yo., Hasanboeva O., Xoliqberdiev K. Pedagogika tarixi. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2005.
2. Hasanboeva O. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Fan, 2010.
3. Qodirov N. Umumiy pedagogika. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy nashriyoti, 2018.
4. Dewey J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916.
5. Comenius J. A. Didactica Magna (Buyuk didaktika). – Praga, 1657.